

MÔ HÌNH TOÀN DIỆN NHẪM XÂY DỰNG CỘNG ĐỒNG AN TOÀN TẠI VIỆT NAM

THÁCH THỨC CỦA GIÀ HÓA DÂN SỐ NHANH VÀ SỰ GIA TĂNG CỦA CÁC HÌNH THÁI THIÊN TAI CỰC ĐOAN

VIỆT NAM: MỘT TRONG NHỮNG QUỐC GIA CÓ TỐC ĐỘ GIÀ HÓA DÂN SỐ NHANH NHẤT THẾ GIỚI¹

Việt Nam là quốc gia có tốc độ già hóa dân số nhanh nhất trên thế giới. Theo Tổng cục Thống kê, tỷ lệ người cao tuổi (NCT) từ 60 tuổi trở lên trong tổng dân số tăng từ 8,68% (7,45 triệu) năm 2009 lên 11,86% (11,42 triệu) năm 2019². Dự báo tỉ lệ NCT sẽ đạt hơn 17% (gần 17,9 triệu) vào năm 2030 và hơn 20% (22,29 triệu) vào năm 2038³, có nghĩa là cứ 5 người thì có 1 người là NCT. Già hóa nhanh trong khi Việt Nam đang là một nước có thu nhập trung bình thấp sẽ mang lại những thách thức không nhỏ cho công tác quản lý rủi ro thiên tai.

VIỆT NAM: MỘT TRONG 10 QUỐC GIA CHỊU NHIỀU RỦI RO VỀ CÁC HÌNH THÁI THIÊN TAI CỰC ĐOAN VÀ BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU⁴

Việt Nam đang phải đối mặt với nhiều rủi ro từ các loại hình thiên tai có tần suất và cường độ ngày càng gia tăng, như lũ lụt, bão, sạt lở đất, hạn hán, nắng nóng, xâm nhập mặn... Chỉ tính riêng trong 20 năm trở lại đây, các loại thiên tai đã khiến hơn 13 nghìn người thiệt mạng, thiệt hại tài sản trên 6,4 tỷ USD, khoảng 60% diện tích đất và hơn 70% dân số đứng trước rủi ro hứng chịu thảm họa từ thiên tai⁵. Báo cáo về đóng góp quốc gia tự nguyện để ứng phó với biến đổi khí hậu của Việt Nam nhấn mạnh rằng thiệt hại do thiên tai vào năm 2030 có thể lên tới 3-5% GDP.

¹ Ngân hàng Thế giới, báo cáo "Điểm lại: cập nhật tình hình phát triển kinh tế của Việt Nam. Chuyên đề Hướng tới cuộc sống khỏe mạnh và năng động cho Người cao tuổi ở Việt Nam, tháng 7/2016

² Kết quả tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2019

³ Tổng cục thống kê: Dự báo Dân số giai đoạn 2019-2069

⁴ Báo cáo về chỉ số rủi ro khí hậu dài hạn 2019 của tổ chức Germanwatch

⁵ <http://www.kttvqg.gov.vn/public/cong-tac-pctt-tnkn-130/chu-dong-doi-pho-voi-thien-tai-ngay-cang-cuc-dan-di-thuong-8777.html>

VÌ SAO CẦN ĐƯA NỘI DUNG NGƯỜI CAO TUỔI

VÀO QUẢN LÝ RỦI RO THIÊN TAI DỰA VÀO CỘNG ĐỒNG

75% số người chết khi cơn bão Katrina xảy ra ở Mỹ năm 2005 là NCT từ 60 tuổi trở lên, trong khi NCT chỉ chiếm 16% dân số địa phương⁶.

56% số người thiệt mạng do trận sóng thần ở Nhật Bản năm 2011 là NCT từ 65 tuổi trở lên, dù NCT chỉ chiếm 23% dân số địa phương. Trong trận mưa lớn gây ra lũ lụt tại Nhật Bản vào tháng 7/2018, có đến 70% số người chết là NCT trên 60 tuổi⁷.

40% số người chết do Siêu Bão Hải Yến năm 2013 ở Philippines là NCT, dù NCT chỉ chiếm 8% tổng dân số tại khu vực bị ảnh hưởng trực tiếp⁸.

Tại Việt Nam, theo thống kê năm 2018, thiên tai đã làm 224 người chết, mất tích, trong đó có 33 NCT, chiếm gần 15% trong khi NCT chiếm chưa đến 12% tổng dân số⁹. Năm 2020, tổng số NCT (từ 60 tuổi trở lên) thiệt mạng do thiên tai tại Việt Nam là 31 người trên tổng số 245 người có thể xác định tuổi, chiếm 13%, trong đó NCT chiếm 12,34% tổng dân số¹⁰.

TÍNH DỄ BỊ TỔN THƯƠNG CỦA NGƯỜI CAO TUỔI

TRƯỚC THIÊN TAI

Năng lực thể chất ở NCT suy giảm: cả về sức khỏe, đi lại, nghe, nhìn. Tỷ lệ NCT gặp khó khăn ở ít nhất một chức năng chiếm 35,73%.

Đời sống vật chất của NCT còn gặp nhiều khó khăn: 24% NCT cho biết thu nhập của họ chưa đủ cho chi tiêu hàng ngày, chỉ gần 15% NCT có tiết kiệm, gần 13% NCT thuộc hộ nghèo hoặc cận nghèo. Năm 2020, chỉ 27% NCT có lương hưu hoặc Bảo hiểm Xã hội, 16% NCT có trợ cấp xã hội.

Phần lớn (63,3%) NCT sống ở nông thôn – nơi các dịch vụ chăm sóc y tế và xã hội cho NCT còn hạn chế. Bên cạnh đó, phần lớn (57,8%) NCT là phụ nữ, với sức khỏe kém hơn, thu nhập ít hơn và tỉ lệ góa cao hơn so với nam giới – là các yếu tố làm cho phụ nữ cao tuổi gặp nhiều rủi ro hơn trước thiên tai.

Hơn 35% NCT sống một mình, hoặc sống với NCT khác hoặc sống trong gia đình “khuyết thể hệ”. Đây là những NCT có thể dễ bị tổn thương với các cú sốc kinh tế hoặc sức khỏe cũng như trước thiên tai

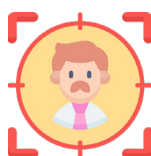
NCT tiếp cận thông tin và tập huấn về phòng, chống thiên tai còn hạn chế. Phần lớn NCT tiếp cận thông tin nói chung qua TV và loa công cộng. Tỷ lệ NCT tiếp cận thông tin qua internet còn thấp, chỉ khoảng 16%.

NCT gặp khó khăn nhiều hơn và cần nhiều thời gian hơn trong việc phục hồi sau thiên tai, trong đó có phục hồi sinh kế.

Các dịch vụ hỗ trợ phù hợp với các nhu cầu đặc biệt của NCT trong thiên tai còn thiếu, như dịch vụ chăm sóc sức khỏe chú trọng đến tình trạng đa bệnh tật, với phần lớn là bệnh mạn tính cần nhân viên y tế, thuốc thang và trang thiết bị phù hợp; dịch vụ phục hồi chức năng cần các dụng cụ trợ giúp; dịch vụ chăm sóc xã hội, hỗ trợ tâm lý, tinh thần...

Việc phân biệt đối xử dựa vào tuổi tác còn phổ biến, càng làm cho NCT ít được tham gia và tiếp cận với các chương trình nâng cao năng lực, dịch vụ hỗ trợ hơn.

⁶ Wilson N, Bão Katrina: thảm họa bất thường” – Báo cáo Già hóa và Chính sách công, 2006, tr8-13

⁷ HelpAge International (2013), Di dời và người cao tuổi: Động đất và sóng thần tại khu vực Đông bắc Nhật Bản năm 2011

⁸ <https://www.helpage.org/newsroom/latest-news/older-people-disproportionately-affected-by-typhoon-haiyan/>

⁹ Cục Quản lý đê điều và Phòng chống thiên tai

¹⁰ Như trên

KHẢ NĂNG ĐÓNG GÓP CỦA NGƯỜI CAO TUỔI CHO CÁC NỖ LỰC PHÒNG CHỐNG THIÊN TAI TẠI VIỆT NAM

Ở Việt Nam, phần lớn NCT thuộc nhóm sơ lão và trung lão, với 59,4% NCT ở độ tuổi 60-69, 24,9% ở độ tuổi 70-79 và chỉ 15,7% từ 80 tuổi trở lên. Phần lớn NCT vẫn có thể tự lo cho bản thân, gia đình và cộng đồng và có thể tham gia tích cực vào các nỗ lực phòng, chống thiên tai.

NCT có kiến thức sâu rộng về cộng đồng. Họ cũng thường là các lãnh đạo cộng đồng nên hiểu rõ các mối quan hệ ở địa phương.

NCT có nhiều tri thức bản địa về các sự kiện thiên tai trong quá khứ, với nhiều kinh nghiệm ứng phó có thể hỗ trợ cho các giải pháp khoa học công nghệ mới.

NCT thường chịu trách nhiệm chăm sóc chính cho trẻ em hoặc người khuyết tật trong gia đình, đặc biệt là trong các gia đình khuyết thế hệ.

NCT hiểu rõ về các nhu cầu đặc biệt của các nhóm đối tượng dễ bị tổn thương tại cộng đồng, bởi chính bản thân họ cũng là một trong số đó.

NCT có trách nhiệm cao với cộng đồng, sẵn sàng dành thời gian tham gia các hoạt động tại cộng đồng.

NCT có uy tín và tiếng nói trong gia đình và cộng đồng, họ có thể tham gia các hoạt động truyền thông và vận động hiệu quả.

NCT là lực lượng ngày càng tăng ở các cộng đồng bị ảnh hưởng bởi thiên tai do già hóa nhanh và di cư của thế hệ trẻ.

Hội NCT Việt Nam, với số hội viên lớn (khoảng 12 triệu) và ngày càng phát triển, có thể huy động nhiều NCT tham gia vào các hoạt động phòng, chống thiên tai tại cộng đồng.

ĐƯA NỘI DUNG NGƯỜI CAO TUỔI

VÀO QUẢN LÝ RỦI RO THIÊN TAI DỰA VÀO CỘNG ĐỒNG

CẦN LÀM GÌ?

Hiển chương 14 về NCT và Giảm nhẹ rủi ro thiên tai, do HelpAge International hợp tác với Văn phòng Liên Hợp Quốc về Giảm nhẹ Rủi ro Thiên tai xây dựng,

KHUYẾN NGHỊ:

- 1 Đưa cụ thể vấn đề NCT vào các chính sách quốc gia về khí hậu và quản lý thiên tai, yêu cầu phải có hành động trực tiếp trong lập kế hoạch, ngân sách, tập huấn và ứng phó.
- 2 Cần tư vấn với NCT trong các hoạt động cấp quốc gia và địa phương về đánh giá rủi ro thiên tai và khí hậu cũng như tính dễ bị tổn thương và năng lực của NCT.
- 3 Cần có các tín hiệu và thông tin cảnh báo sớm phù hợp với NCT: có sẵn, dễ tiếp cận, dễ hiểu và dễ thực hiện với NCT.
- 4 Kế hoạch sơ tán ở cấp cộng đồng cần có các hành động cụ thể để đảm bảo NCT có thể sơ tán và được bảo vệ, đặc biệt đối với NCT khuyết tật, ví dụ như NCT có khó khăn trong di chuyển, nghe, nhìn, bị tâm thần hoặc bị cô lập.
- 5 Trong trường hợp khẩn cấp, cần có nguồn cung cấp và kho dự trữ các mặt hàng chuyên dụng, thuốc men và thực phẩm phù hợp mà NCT có thể tiếp cận được.
- 6 Các trung tâm sơ tán cần đáp ứng nhu cầu của người dân ở các độ tuổi khác nhau, có chỗ ngồi thuận tiện, xe lăn có thể tiếp cận, có tay vịn và đảm bảo riêng tư cho nam và nữ giới.
- 7 Trong quản lý thiên tai, cần phân tách dữ liệu về giới, độ tuổi và tình trạng khuyết tật, bao gồm các nhóm tuổi: 50-59, 60-69, 70-79 và hơn 80 tuổi nhằm phân tích về tác động của các sáng kiến giảm nhẹ rủi ro thiên tai.
- 8 Cần tập huấn cho các nhân viên cấp cứu về y tế, tìm kiếm cứu nạn, quản lý, điều phối và bảo vệ và sinh kế về cách làm việc với NCT và cách giải quyết cụ thể các nhu cầu và tận dụng thế mạnh của NCT trong trường hợp khẩn cấp.
- 9 Ghi nhận và phát huy những kiến thức, kỹ năng và đóng góp của NCT cho quản lý rủi ro thiên tai.
- 10 Đảm bảo NCT tiếp cận được với hỗ trợ tiền mặt và các sáng kiến phục hồi sinh kế sau thiên tai.
- 11 Các sáng kiến sinh kế thích ứng với khí hậu và bền vững cần có sự tham gia của NCT.
- 12 Mời NCT tham gia vào quản lý và quản trị GNRRTT từ cấp cộng đồng đến cấp quốc gia để đảm bảo tiếng nói của NCT được lắng nghe.
- 13 Hệ thống bảo trợ xã hội, như trợ cấp xã hội, cần luôn sẵn sàng và dễ tiếp cận trong vòng vài ngày sau thiên tai để có thể chuyển tiền hỗ trợ khẩn cấp.
- 14 NCT được tiếp cận với bảo hiểm thiên tai với chi phí có thể chi trả được và các cơ chế điều chuyển rủi ro.

Tổ chức HelpAge International tại Việt Nam

Phòng A201, Số 2, Ngõ 59 Láng Hạ, Phường Thành Công, Quận Ba Đình, Hà Nội
Điện thoại: 024 3247 4145
Website: <https://helpagevietnam.org/>

Dự án VIE 083

“Mô hình toàn diện nhằm xây dựng cộng đồng an toàn tại Việt Nam”

“Tài liệu này được phát triển với sự hỗ trợ của Cơ quan Phát triển Quốc tế Hoa Kỳ (USAID).
Nội dung không nhất thiết phản ánh quan điểm của USAID.”